

УДК 377.4

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-4\(211\)-96-100](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-4(211)-96-100)

Кучерак Ірина Володимирівна,
кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри педагогіки, психології та менеджменту, Білоцерківський інститут неперервної професійної освіти ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України, Україна
Kucherak Iryna,
Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Pedagogy, Psychology and Management, Bila Tserkva Institute of Continuous Education of SHEI "University of Educational Management" NAPS of Ukraine, Ukraine
E-mail: I.Kucherak@gmail.com
ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-4199-1328>

АДАПТАЦІЯ ТА МОДИФІКАЦІЯ НАВЧАЛЬНИХ ПРОГРАМ У ЗАКЛАДАХ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ: МЕХАНІЗМИ ВПРОВАДЖЕННЯ ТА ЕФЕКТИВНІ РІШЕННЯ

A Акцентовано на особливій ролі сучасного закладу освіти як провайдера особистісного зростання та центру персональної освітньої логістики. Проаналізовано механізми впровадження, принципи та особливості забезпечення адаптації та модифікації навчальних програм у закладах професійної освіти. Наведено декілька ефективних стратегій адаптації та модифікації, які можна використовувати для досягнення освітніх завдань у закладах професійної освіти. Визначено, що, зважаючи на характер модифікації як спрощення, скорочення, виключення та враховуючи особливості навчання у професійній освіті, впровадження подібних стратегій потребує виважених рішень, адже важливо не нашкодити ключовому завданню – підготовці фахівця, що володіє певними компетентностями, знаннями, вміннями і навичками в обраній ними галузі професійної діяльності.

Ключові слова: інклюзія; інклюзивне навчання; адаптація; модифікація; заклади професійної освіти

Adaptation and modification of curriculum in vocational education institutions: implementation mechanisms and effective solutions

S This study emphasizes the special role of a modern educational institution as a provider of personal growth and a center of personal educational logistics. Implementation mechanisms, principles, and features of ensuring an adaptation and modification of educational programs in vocational education institutions are analyzed. Several effective adaptation and modification strategies that can be used to achieve educational goals in vocational education institutions are presented. It was determined that considering the nature of the modification as simplification, reduction, exclusion, and the peculiarities of training in professional education, the implementation of such strategies requires balanced decisions, because it is important not to harm the key task – to prepare a specialist with certain competencies, knowledge, abilities, and skills in their chosen field of professional activity.

Keywords: inclusion; inclusive education; adaptation; modification; professional education institutions

Актуальність проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими практичними завданнями. Провайдер особистісного зростання та центр персональної освітньої логістики, що забезпечує розкриття потенціалу учня незалежно від нормотиповості чи наявності певних порушень психофізичного розвитку – саме таким нині постає кожен заклад освіти, що відповідає сучасним запитам інклюзії. Незважаючи на наявність певних стереотипів, потребу у комплексній психолого-педагогічній підтримці мають не лише діти із порушеннями психофізичного розвитку, зокрема, із інвалідністю, але й обдаровані, ті, що опинилися у складних

життєвих обставинах. В умовах війни в Україні дану категорію поповнили внутрішньо переміщені й ті учні, хто пережили травмівні ситуації, зокрема, опинившись в окупації. Звичайно, кожну ситуацію необхідно розглядати індивідуально, проте, у більшості випадків, до групи ризику, насамперед, належать учні із порушеннями психофізичного розвитку та/або із інвалідністю. Саме вони є найуразливішою категорією.

Для таких учнів реалізація індивідуальної освітньої траєкторії неможлива без надання додаткової, спеціальної підтримки у навчанні. Зважаючи на означене, пріоритетними постають завдання щодо врахування індивідуального потенціалу, того, як саме характер порушення впливає на навчання, зосередження уваги на особливостях психофізичного розвитку, зважаючи на вікові норми та наявність чи відсутність певних порушень, особливості їхньої структури та, зрештою, унеможливлення ситуації, за якої особистість через певні обставини опиняється поза освітнім процесом [1; 2; 3; 4; 7; 8; 10]. Це, у свою чергу, підвищує вимоги до педагогів щодо проектування комфортного освітнього середовища та здатності прогнозувати ймовірні сценарії розвитку освітнього процесу.

Для реалізації означеного вагоме значення набуває адаптація та модифікація навчальних програм. Зважаючи на нетривалий досвід упровадження інклюзивного навчання в Україні, насамперед, у сфері професійної освіти, та потребу в удосконаленні навчально-методичного забезпечення і засобів корекції психофізичного розвитку, фінансових проблем та ускладнення ситуації, враховуючи введення воєнного стану в Україні, порушене питання потребує інноваційних рішень і змін.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Незважаючи на наявність значної кількості наукових розвідок (Ю. Бойчук, О. Бородіна, О. Буряк, В. Гладуш, Г. Давиденко, В. Засенко, А. Колупаєва, О. Микитюк) питання адаптації та модифікації навчальних програм у закладах професійної освіти залишається все ще недостатньо вивченим.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується означена стаття. Актуальність дослідження підтверджує і потреба у післявоєнному відновленні

країни та забезпеченні інклюзивним навчанням кожної людини, зокрема, тих, що через поранення були змушені змінити професію та опанувати новий фах. Не менш вагомим є й урахування особливостей навчання осіб, що потребують психолого-педагогічної підтримки через ситуацію посттравматичного стресового розладу, а також навчання осіб із порушеннями психофізичного розвитку та/або з інвалідністю.

Метою статті є аналіз механізмів упровадження, принципів та особливостей забезпечення адаптації та модифікації навчальних програм у закладах професійної освіти.

Викладення основного матеріалу дослідження. Інклюзивне навчання – це те, що неможливе без перманентних пошуків ефективних рішень, дієвих інструментів, стратегій, новітніх методик. Досить складно підібрати певні універсальні методики і, тим більше, не існує єдиних рішень складних проблем, кожна ситуація унікальна, а тому потребує особливих рішень. Однак, незважаючи на той чи інший вибір у кожному окремо взятому випадку, актуальності набуває потреба у змінах і пристосуванні до потреб учнів із порушеннями психофізичного розвитку та, зокрема, із інвалідністю, шляхом адаптації й модифікації навчальних програм.

Розглянемо детальніше те, як у нормативно-правовій площині розглядають адаптацію та модифікацію навчальних програм. Зокрема, у Постанові Кабінету Міністрів України [6] визначено адаптацію змісту навчального предмета (інтегрованого курсу) як зміну методів і способів навчання, рівня складності завдань із урахуванням індивідуальних потреб учнів з особливими освітніми потребами без зміни загального обсягу навчального навантаження та очікуваних результатів навчання. У цій же постанові модифікацію змісту навчального предмета (інтегрованого курсу) трактують як зміну змісту (шляхом спрощення, виключення, об'єднання тощо) навчання з урахуванням особливих освітніх потреб учнів із зміною загального обсягу навчального навантаження та очікуваних результатів навчання [там само].

Аналіз даних дефініцій дозволяє стверджувати, що відмінність між ними полягає у рівні засвоєння знань, умінь і навичок та очікуваних результатів навчання.

Часто модифікацію та адаптацію розглядають окремо, проте, на наш погляд, найпродуманішим є комплексний підхід, адже, спрощуючи, інтегруючи чи поєднуючи навчальний матеріал, зважаючи на характер порушення й те, як саме він впливає на освітній процес, для досягнення результату змінюємо методи та способи навчання, характер повідомлення матеріалу, добираємо ефективніші стратегії та алгоритми роботи.

Інформація про модифікацію та адаптацію змісту компонентів освітньої програми зазначається у навчальному плані та в індивідуальній програмі розвитку. При цьому потрібно враховувати те, що визначені стратегії стосуються не лише змісту навчання, загальних матеріалів і підручників, а й умов проведення оцінювання з урахуванням особливих освітніх потреб учня та процедури оцінювання за часом і змістом.

Зокрема, у додатку 1 до Порядку впровадження інклюзивного навчання [5] виокремлено критерії визначення, умови забезпечення підтримки, фінансове забезпечення, механізм отримання підтримки в освітньому процесі, особливості облаштування освітнього середовища, механізм реалізації індивідуальної освітньої траєкторії, проведення поточного, семестрового та річного оцінювання та/або державної підсумкової атестації. Наприклад, для учнів, що мають потребу у другому рівні надання підтримки (труднощі легкого ступеня прояву) рекомендовано адаптацію змісту навчання, загальних матеріалів і підручників, зокрема надрукованих шрифтом Брайля або збільшеним шрифтом відповідно до потреб учня, проведення поточного, семестрового та річного оцінювання та/або державної підсумкової атестації з можливістю адаптації умов проведення оцінювання з урахуванням особливих освітніх потреб. Окрім того, під час проведення оцінювання враховуються адаптація процедури за часом і змістом, зміна методів тестування.

Сутність адаптації полягає у пошуку результативніших методик та умов упровадження освітнього процесу на основі врахування особливостей засвоєння інформації та впливу порушення психофізичного розвитку на характер навчання. Це дозволить обрати найефективнішу стратегію, забезпечуючи детальними інструкціями та поясненнями, надаючи учню додатковий час для виконання завдань. У цьому разі важливим є використання підказок і навідних запитань, адаптованих інструкцій до завдань, покрокових

пояснень, додаткової візуалізації, що забезпечує спрощення розуміння завдання, – короткого запису, схеми, наочної ілюстрації», але обсяг завдань та їхня складність не змінюється [11].

У дослідженні [10] виокремлено декілька ефективних стратегій адаптації відповідно до потенційних можливостей учня. Поміж ними – вибір найефективнішого варіанту виконання завдання: у парі, у невеликій групі (від трьох до п'яти осіб), у групі разом із педагогом; вибір варіанту виконання завдання: усні відповіді, письмова чи графічна робота, побудова діаграми, складання плану, створення плакату, малюнку; допомога зі сторони педагога чи однокласника у вигляді підказок, словесних інструкцій, демонстрації дій, звернення до життєвого досвіду. Необхідно зауважити, що адаптація оптимальна для учнів із порушеннями слуху, зору, опорно-рухового апарату, але зі збереженим або ж наближеним до рівня нормотипових однолітків інтелектом.

На наш погляд, уваги заслуговують типи адаптації (рис. 1) уроків та активностей, представлені на платформі [11]:

Рис. 1. Типи адаптації

Проте, як зауважують автори дослідження, при виборі варіанту адаптації ключовим фактором є індивідуальні особливості кожного учня, що потребує від педагога відкритості до змін і готовності застосовувати за потреби інші варіанти.

Під обсягом завдань розуміється потреба в адаптації кількості предметів, передбачених навчальним планом. При цьому важливо, щоб учні, які потребують інклюзивного навчання, отримали

той самий матеріал, що й однокласники, але й в адаптованому варіанті. Час – адаптація часових затрат, потрібних для виконання завдання чи для оцінювання. Підтримка – окремі учні потребують більшої підтримки у порівнянні з іншими. Тому адаптація може стосуватися уроку загалом або ж рівня надання особистої підтримки зокрема. Вхід – адаптація способу передавання інформації задля покращення розуміння і запам'ятовування інформації учнями [там само].

Вихід – передбачено адаптацію того, як саме учень буде демонструвати чи представляти ті знання, які він засвоїв. Для прикладу, учень із дисграфією зможе краще продемонструвати розуміння предмету, відповідаючи усно. Участь – адаптація рівня участі учня у певному завданні зокрема чи у діяльності загалом. Альтернатива – готовність педагогічних працівників до адаптації цілей та очікуваних результатів, ураховуючи потреби і рівні здібностей учнів з особливими освітніми потребами. Навчальна програма – надання альтернативних інструкцій і матеріалів, ураховуючи індивідуальні цілі здобувача освіти.

Підтримуємо точку зору авторів [там само] стосовно того, що не існує універсального способу для адаптації освітньої діяльності на основі врахування індивідуальних потреб учня. Адже ключове завдання в іншому – засвоїти систему знань, умінь і навичок. Ураховуючи мету, здійснюємо пошуки відповіді на питання, які саме адаптації для цього потрібні.

Проаналізувавши цілу низку наукових публікацій із теми дослідження, дійшли висновку про те, що модифікацію треба розглядати у тісній взаємодії із адаптацією. Модифікація передбачає спрощення змісту навчальних програм і вимог щодо їхнього засвоєння для конкретного учня із ООП шляхом виключення або ж поєднання в одну з окремих тем (чи їх частин), розроблення інтегрованих курсів. Аналогічний підхід застосовується і для вибору завдань для роботи. При цьому важливим є збереження теми і напряму матеріалу, що вивчається. Вони не повинні ризикнути для учня із особливими освітніми потребами та його однолітків у межах однієї інклюзивної групи [2; 3].

Результати дослідження. Поміж ключових завдань сучасної професійної освіти – забезпечення функцій провайдера особистісного зростання та реалізація освітнього потенціалу кожного учня

незалежно від наявності чи відсутності порушень психофізичного розвитку.

Висновки з даного дослідження. Зважаючи на характер модифікації як спрощення, скорочення, виключення та враховуючи особливості навчання у професійній освіті, потрібно вкрай обережно підходити до впровадження подібних стратегій, адже важливо не нашкодити ключовому завданню – підготовці фахівця, що володіє певними компетентностями, знаннями, вміннями і навичками в обраній ними галузі професійної діяльності.

Перспективними подальшими науковими розвідками вбачаємо розроблення методичних рекомендацій щодо здійснення адаптації та модифікації навчального матеріалу для підготовки методичних розробок у закладах професійної освіти.

Список використаних джерел

1. Колушаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи : монографія. Київ : Самміт-Книга, 2009. 272 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/708183/2/Інклюзивна%20освіта%20реалії%20та%20перспективи.pdf>
2. Кучерак І. Інклюзивне навчання у закладах професійної освіти : навч.-метод. посіб. Біла Церква : БІНПО ДЗВО «УМО» НАПНУ, 2022. 70 с.
3. Кучерак І., Петрушак О. Інтегровані заняття у системі інклюзивного навчання: досвід, реалії та перспективи. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені О. Довженка*. 2021. Вип. 3 (47). С. 121–127.
4. Кучерак І. Учитель як суб'єкт інклюзії: стратегії, проблеми, рішення. *Психолого-педагогічні аспекти навчання дорослих у системі неперервної освіти* : матеріали VII Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (16 грудня 2021 р.) / за наук. ред. В. В. Сидоренко. Біла Церква : БІНПО ДВНЗ УМО, 2021. С. 270–273. URL: https://lib.iitta.gov.ua/734448/1/Збірник%20Міжнародна%20конференція%20ПП%20та%20M_2021.pdf
5. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти : постанова Кабінету Міністрів України від 15.09.2021, № 957. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/957-2021-п#Text>
6. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах професійної (професійно-технічної) освіти : постанова Кабінету Міністрів України від 10.07.2019, № 636. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/636-2019-п#n8>
7. Шилонова В., Кляйн В., Гладуш В. Інклюзивність вищої освіти Словаччини. *Актуальні питання корекційної освіти. Педагогічні науки*. 2021. Вип. 17. С. 48–60. URL: <https://aqce.com.ua/vipusk-n17-2021/shilonova-v-kljajn-v-gladush-v-inkluzivnist-vicshoi-osviti-slovachchini.html>
8. Ярмола Н. А. Індивідуальна освітня траєкторія дитини з порушеннями інтелектуального розвитку: практичні кроки. *Вісник науково-дослідної лабораторії*

інклюзивної педагогіки. 2019. Т. 5, № 14. С. 195–201. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/286032297.pdf>

9. Kucherak I. Preparation of teachers for the establishment of an inclusive educational environment in professional (vocational and technical) educational institutions. *Improving modern models of professional development of teachers of vocational education in the context of the development of professional competence*. Poland: Bilostok, 2021. P. 72–79. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/732969/>

10. Teachers' Guides to Inclusive Practices Modifying Schoolwork Third / Edition by Rachel Janney, Ph.D. and Martha E. Snell, Ph.D. 2013. 199 p. (№16). URL: <https://brookespublishing.com/wp-content/uploads/2021/06/janney-inclusive-schools.pdf>

11. Types of Instructional Adaptations for Your Inclusive Classroom. URL: <https://blog.brookespublishing.com/5-types-of-instructional-adaptations-for-your-inclusive-classroom/>

References

1. Kolupaieva, A. A. (2009). *Inklyuzyvna osvita: realii ta perspektyvy [Inclusive education: realities and prospects]: monohrafiia*. Kyiv: Sammit-Knyha. Retrieved from <https://lib.iitta.gov.ua/708183/2/Inklyuzyvna%20osvita%20realii%20ta%20perspektyvy.pdf> [in Ukrainian].

2. Kucherak, I. (2022). *Inklyuzyvne navchannia u zakladakh profesiinoi osvity [Inclusive education in professional education institutions]: navchalno-metodychni posibnyk*. Bila Tserkva: BINPO DZVO «UMO» NAPNU [in Ukrainian].

3. Kucherak, I., & Petrushak, O. (2021). Intehrovani zaniattia u systemi inklyuzyvnoho navchannia: dosvid, realii ta perspektyvy [Integrated classes in the system of inclusive education: experience, realities and perspectives]. *Visnyk Hlukhivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni O. Dovzhenka [Bulletin of the Glukhiv National Pedagogical University named after O. Dovzhenko]*, 3 (47), 121-127 [in Ukrainian].

4. Kucherak, I. (2021). Uchytel yak subiekt inkliuzii: stratehii, problemy, rishennia [The teacher as a subject of inclusion: strategies, problems, solutions]. In V. V. Sydorenko (Ed.), *Psyholoho-pedahohichni aspekty navchannia doroslykh u systemi neperervnoi osvity [Psychological and pedagogical aspects of adult education in the system of continuous education]: materialy VII Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi internet-konferentsii* (pp. 270-273). Bila Tserkva: BINPO DVNZ UMO. Retrieved from https://lib.iitta.gov.ua/734448/1/Zbirnyk%20Mizhnarodna%20konferentsiia%20PP%20ta%20M_2021.pdf [in Ukrainian].

5. *Prozatverdzhennia Poriadku orhanizatsii inklyuzyvnoho navchannia u zakladakh zahalnoi serednoi osvity [On the approval of the Procedure for the organization of inclusive education in institutions of general secondary education]: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy 15.09.2021, № 957*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/957-2021-p#Text> [in Ukrainian].

6. *Prozatverdzhennia Poriadku orhanizatsii inklyuzyvnoho navchannia u zakladakh profesiinoi (profesiino-tekhnichnoi) osvity [On the approval of the Procedure for the organization of inclusive education in institutions of professional (vocational and technical) education]: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy 10.07.2019, № 636*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/636-2019-p#n8> [in Ukrainian].

7. Shylonova, V., Kliain, V., & Hladush, V. (2021). Inklyuzyvnist vyshchoi osvity Slovachchyny [Inclusiveness of higher education in Slovakia]. *Aktualni pytannia korektsiinoi osvity. Pedahohichni nauky [Current issues of correctional education. Pedagogical sciences]*, 17, 48-60. Retrieved from <https://aqce.com.ua/vipusk-n17-2021/shilonova-v-kljajn-v-gladush-v-inkluzivnist-vicshoi-osviti-slovachchini.html> [in Ukrainian].

8. Iarmola, N. A. (2019). Indyvidualna osvitnia traiektoriia dytyny z porushenniamy intelektualnoho rozvytku: praktychni kroky [Individual educational trajectory of a child with intellectual disabilities: practical steps]. *Visnyk naukovodoslidnoi laboratorii inklyuzyvnoi pedahohiky [Bulletin of the Research Laboratory of Inclusive Pedagogy]*, 5, 14, 195-201. Retrieved from <https://core.ac.uk/download/pdf/286032297.pdf> [in Ukrainian].

9. Kucherak, I. (2021). Preparation of teachers for the establishment of an inclusive educational environment in professional (vocational and technical) educational institutions. In *Improving modern models of professional development of teachers of vocational education in the context of the development of professional competence* (pp. 72-79). Poland: Bilostok. Retrieved from <https://lib.iitta.gov.ua/732969/>

10. Rachel, Janney, & Martha, E. Snell. (Eds.). (2013). *Teachers Guides to Inclusive Practices Modifying Schoolwork Third*. Retrieved from <https://brookespublishing.com/wp-content/uploads/2021/06/janney-inclusive-schools.pdf>

11. *Types of Instructional Adaptations for Your Inclusive Classroom*. Retrieved from <https://blog.brookespublishing.com/5-types-of-instructional-adaptations-for-your-inclusive-classroom/>

Дата надходження до редакції
авторського матеріалу: 14.06.2023